

Igor Žic
Osječka 22
Rijeka

Prethodno priopćenje
94(497.561Rijeka)“1919/1921“
929.52D'Annunzio, G.

Nekoliko knjiga, autora i opažaja o problemu Gabriele D'Annunzija u Rijeci

Koliko je povijest Rijeke zamršena, govori nam i podatak da je Rijeka jedini grad u Hrvatskoj koji ima tri muzeja u Italiji: *Arhiv i povijesni muzej Rijeke* u Rimu, D'Annunzijev muzej *Vittoriale* u mjestu Gardone Riviera na Lago di Garda, te *Muzej dalmatinske, riječke i istarske kulture* u Trstu.

Jedan od najvećih problema riječke povijesti nesumnjivo je Gabriele D'Annunzio, koji je iz Guvernerove palače 16 mjeseci upravljao europskom poviješću. Švedani Magnus Bårtås i Fredrik Ekman, poslije 7-8 godina rada, objavili su knjigu na švedskom (!) *Navjestitelj - Gabriele D'Annunzio i počeci fašizma (Bebådaren. Gabriele D'Annunzio och fascismens födelse, 2017.)*. Knjigu sam (vrlo uvjetno!) *pročitao* i znam prilično točno o čemu je riječ. Ta dva autora vrlo su zanimljivi - profesori su na Likovnoj akademiji, umjetnici, filmski redatelji (film o Sjevernoj Koreji, film o Židovu u Tokiju), operetni redatelji itd. U više navrata, razgovarao sam s njima dugo i vrlo otvoreno. Oni su, pak, bili u više navrata i u Rijeci, i u Italiji.

Njihova knjiga vrti se oko D'Annunzija, ali i oko Tita (bili su i nekoliko puta na Brijunima!), Jugoslavije, Miloševića, Kusturice... Dakle, nije riječ samo o situaciji u Rijeci 1919.-1920., već oni opisuju i svoja putovanja, pa i današnju Rijeku, ali i Italiju, te daju svoj pogled na *povijesnost suvremenosti*. Kako sam krajem rujna 2019. vozio Magnusa Bårtåsa od riječke Zračne luke (na Krku) do Fažane (jer je planirao nastaviti snimanje kratkog art-filma na Brijunima) imali smo prilike dulje vrijeme razgovarati i o njegovoj knjizi. Na žalost, pokazalo se da je taj projekt, nezavisno od ozbiljnosti, završio prilično neuspješno. Naime, izdavači u Švedskoj - nakon samo 12 mjeseci! - povlače iz knjižara knjige koje se ne prodaju i tretiraju ih kao stari papir. Bårtås je tako otkupio 500 primjeraka svoje knjige i sada ih skladišti kod kuće!

Ono što me je od početka mučilo u švedskom pogledu na D'Annunzija, da je to tema odviše daleka Skandinavcima. Sudbina te knjige ukazuje na veliki problem ne-engleskih knjiga s globalnom tematikom. Knjigu su morali objaviti na engleskom...

Najbolju političku knjigu o fenomenu *Pjesnika-Komandanta* napisao je kod nas malo poznati Michael A. Ledeen, pod nazivom *Prvi Duce – D'Annunzio u Rijeci* (1975., odnosno 1978., talijansko i američko izdanje; drugo američko izdanje 2001., englesko izdanje 2016.). Američki Židov Ledeen, rođen 1941., doktorirao je povijest i filozofiju na sveučilištu Wisconsin - Medison, pod vodstvom njemačkog Židova Georga Mossea, s tezom: *Univerzalni fašizam, teorija i praksa fašističke internacionale 1928.-1936.* (tiskano 1972.). Otkrivši iskonsku ljubav prema fašizmu, odlazi u Rim kao profesor na sveučilištu, dopisnik časopisa *New Republic*, te osoba za vezu između američkih, izraelskih i talijanskih tajnih službi. Tamo je surađivao s uglednim Renzom de Feliceom, najboljim poznavateljem talijanskog fašizma, što je rezultiralo njihovom zajedničkom knjigom: *Fašizam: neformalni uvod u njegovu teoriju i praksu* 1976. Nakon toga slijedi englesko izdanje fascinantne knjige *Prvi Duce - D'Annunzio u Rijeci*.

Ledeena Rijeka uopće ne zanima, već se bavi novostima koje je D'Annunzio uveo u politiku: njegovom manipulacijom medijima, komunikacijom s masom, fašističkim ritualima, njegovim fašističkim korporacijskim ustavom, njegovim utemeljivanjem *Pokreta nesvrstanih* (tzv. *Anti-liga naroda*), piratstvom njegovih *Uskoka* na Jadranu, utjecajima na Mussolinija... Koliko je važna Ledeenova uloga u globalnoj američkoj politici vidi se iz niza njegovih knjiga:

“Debakl - američka pogreška u Iranu”, 1982.; “Opasni novi svijet”, 1985.; “Zapadnoeuropski komunizam i američka vanjska politika”, 1987.; “Izazovi državnštva - Pogled iznutra na iransku - kontrašku aferu”, 1988.; “Dvojbe Supersila: Sjedinjene Države i Sovjetski Savez krajem stoljeća”, 1991.; “Izdana sloboda: Kako je Amerika predvodila demokratsku revoluciju, dobila Hladni rat i produžila dalje”, 1996.; “Rat protiv gospodara terora - Zašto se dogodilo? Gdje smo sada? Kako ćemo pobijediti?”, 2002.; “Suučesništvo u Zlu: Iran i rat protiv Zapada”, 2009.; “Obamina izdaja Izraela”, 2009.; “Iranska tempirana bomba - Fanatični vjerski učitelji u potrazi za uništenjem”, 2010.; “Područje borbe: kako možemo pobijediti u globalnom ratu protiv radikalnog islama i njegovih saveznika” (2016.), te opet na početak: “Prvi Duce - D'Annunzio u Rijeci” (treće izdanje, London, 2016.)!

Osim Ledeenove, o D'Annunziju postoje još nekoliko knjiga, koje bi svaki pismeni Riječanin trebao imati na noćnom ormariću, da ga prije spavanja upozoravaju na moguće komplikacije vješanja zastava u gradu koji i inače gaji bizarni fetišizam prema tim raznobojnim tkaninama.

Edoardo Susmel (Rijeka, 3. prosinca 1887. - Forte dei Marmi, 18. srpnja 1948.) objavio je *La Marcia di Ronchi* (*Marš iz Ronchija*, Rim, 1929.; Milano, 1941.). Taj *pravi Riječanin* razdoblje fašizma, kojem je bio odan cijelim svojim bićem, u rodnom gradu završio je višu gimnaziju (licej) i počeo je raditi na *Gradskoj školi* istovremeno sudjelujući u kulturnim događajima, pa je tako bio i tajnik *Circolo letterario* (*Književnog kruga*), najvažnijeg pro-talijanskog kulturnog udruženja tog doba u Rijeci.

Prvo tiskano djelo bilo mu je *Dante i kapela Scrovegni* (Rijeka, 1910.), no znatno važnije je *Zemljopisni priručnik-Slike iz nacionalne povijesti* (Rijeka, 1914.) jer ukazuje na njegov interes za povezivanje povijesti i zemljopisa s politikom. Tijekom Prvog svjetskog rata tiskao je i *Fiume története* (Budimpešta, 1916.) i *Skicu za povijest grada Rijeke* (Rijeka, 1917.). U sklopu borbe za priključenje grada Italiji Susmel je tiskao *Talijansku Rijeku* (Rim, 1919.), *Talijansko porijeklo Rijeke* (Bologna, 1919.) i *Rijeka kroz povijest* (Milano, 1919.), a uključio se i u rad *Consiglio Nazionale* (*Nacionalnog vijeća*) koje je predstavljalo glavnu političku snagu protalijanskih krugova. Godine 1919. rodio mu se u Rijeci sin Duilio.

Iz tog razdoblja interesantna je knjiga *Grad patnje* (Milano, 1921.) jer donosi vrlo žive opise događanja u gradu, no na žalost, patetično i izrazito jednostrano. Poslije smirivanja političke situacije izdaje *Stoljeće riječkog kazališnog života* (Rijeka, 1924.). Kako je fašizam od 1922. preuzeo vlast u Italiji Susmel je dobio novu veliku temu: *Mussolini omul* (Bukurešt, 1928.), *Fascismul italiana* (Bukurešt, 1928.), *Marš iz Ronchia* (Rim, 1929.), *Mussolini i jadranski problem* (Rim, 1929.), *Mussolinijevi riječki dani* (Firenza, 1937.). Iz ovog niza ne izdvaja se odviše ni *Rijeka u srednjem vijeku* (Bologna, 1935.). Najboljim djelom ostaje mu monografija *Rijeka i Kvarner* (*Fiume e il Carnaro*, Milano, 1939.) koja predstavlja svojevrsni vrhunac talijanske Rijeke.

Razdoblje fašizma, kojem je bio odan cijelim svojim bićem proveo je i kao predsjednik *Kvarnerske provincije* i regionalni vijećnik. Bio je i posljednji prefekt Rijeke u svibnju 1945. Posljednjih godina života sređivao je Mussolinijeve rukopise, no dostigla ga je smrt 1948. godine, pa je taj posao dovršio njegov sin Duilio. Objavljeno

je 36 tomova 1951. godine.

S druge strane knjiga povjesničarke umjetnosti Claudie Salaris – *Alla festa della rivoluzione (Na zabavi revolucije)*, s podnaslovom: *Umjetnici i osobe slobodna duha s D'Annunzium u Rijeci* (Bologna, 2002.; Opatija, 2011.) bavi se umjetničkim zbivanjima oko *Komandanta* s naglaskom na ljude kojima se D'Annunzio okružio u riječkoj Guvernerovoj palači, od kojih su mu svi bili i nekakvi tajnici (!): književnik Giovanni Comisso (poznat i po knjižici u kojoj je pisao o židovskom porijeklu obitelji Musulin, tj. Mussolini!); književnik Mario Carli zvan *Turčin*, sklon dinamitu i ekstremnoj desnici; ekstremni ljevičar, Amerikanac njemačkog porijekla Henry Furst; grof, ovisnik o kokainu, nudist i talijanski pilot as švicarskog porijekla Guido Keller, pjesnik i povjesničar saxofona, povremeno Belgijac (!) Leon Kochnitzky, te sin poljskog Židova, mason, bankar, filmski producent u Engleskoj i hipik u Indiji Ludovico Topplitz. Ovaj posljednji bio je pregovarač s Lenjinovim ministrom vanjskih poslova Čičerinom, kojem je stavio pod nos da je *Država Rijeka prva u svijetu priznala komunističku Rusiju!*

Giovanni Comisso opisao je u *Mojim godišnjim dobima* D'Annunziju u Rijeku.

„Grad je bio pun lijepih djevojaka, slastičarnice pune nevjerojatnih kolača, barovi s mnogim ilustriranim časopisima, sokovi od voćnih sirupa, kava sa šlagom i uslužni konobari, trgovine parfemima iz cijelog svijeta, luka puna ratnih brodova, talijanskih, engleskih, francuskih. Svake su večeri Riječani pozivali talijanske časnike na zabavu u svoje domove, koje su trajale do slijedećeg dana, jelo se, plesalo, pilo, zaista je izgledalo da je ovaj grad sa svojom prevelikom ponudom možda nagrada za sve naše ratne muke.“ (Comisso, G.: *La mie stagioni*, str. 21 iz Salaris, C.: str. 148)

Lodovico Toeplitz otkrio je skromnu gostionicu *Zlatnom jelenu* (*Al cervo d'oro*), pokraj *Palazzo Modello* (Gradska knjižnica) u kojoj su se mogli pojesti *najbolji škampi na svijetu*. D'Annunzio je u duhu svoje estetike promijenio ime gostionice u *Ornitorinco* (Čudnovati kljunaš). Legenda kaže da je to napravio nakon što je, posve neočekivano, Guido Keller postavio na stol prepariranog čudnovatog kljunaša kojeg je uzeo iz Gradskog muzeja.

„Tapetirali smo prostoriju s nekoliko metara crvenog platna koji se ničim nije mogao usporediti s onim bizantskim. Gosti *Zlatnog jelena* uzdigli su ga u čast neke institucije. Onda je došao Eugenio Cassagrande sa suprugom Donn timer Ninettom; i Alessandra Porro je koji put s nama. Jednog dana Komandant preimenuje *Zlatnog jelena* koji će od sada biti Čudnovati kljunaš...“

Nije prošlo puno vremena, a priče o tom mjestu su se raširile: kako ima jedna go-stionica, sva u bijelim medvjedim krznima; tamo se uz dim mirisnih ulja održavaju nazamislive orgije prekidane sotonskim žrtvovanjima; i sintetski rajevi izazvani opi-jatima su se uklapali u tu sliku. Kokain je ispunjavao prostoriju, u ljudskim lubanjama ključala je krv... Oni koji su širili ove smiješne izmišljotine, lovili su u mutnom po svojim sjećanjima...“ (Kochnitzky, L.: *La quinta stagione o i centauri di Fiume*, str. 70-71 iz Salaris, C.: str. 151)

Takvo nesputano ludilo privukla je i ludilu sklonom predvodnika futurista F. T. Marinettija (*Rat je higijena svijeta!*) da održi nekoliko izlaganja u *Teatro Fenice*, odnosno u baru hotela *Lloyd* na Korzu, gdje je govorio stojeći na stolu. Povremeno je hodao Korzom unatrag. Poslije tri tjedna ludiranja D'Annunzio ga je potjerao jer je Rijeka bila odviše mala za dvije takve veličine!

Među ljudima iz najužeg kruga oko D'Annunzija najslikovitija figura bio je Guido Keller, pilot i *umjetnik* (Milano, 1892. - Rim, 1929.). Bio je porijeklom iz švicarske obitelji Keller von Kellerer. Kao mladi barun postao je pilot krajem 1914. godine, u ono herojsko doba zrakoplovstva. Bio je *As srce* u eskadrili legendarnog Francesca Baracce. Tijekom rata izazivao je austrijske pilote na *srednjovjekovne* zračne dvoboje. Upoznao je Gabriele D'Annunzia i postao je njegov oduševljeni sljedbenik. Sudjeluje u *Maršu iz Ronchia* i zauzeću Rijeke 12. rujna 1919. godine. Kao karizmatička figura osigurao je u Rijeci svu stvarnu vlast D'Annunziju u pregovorima s lokalnim političa-rima kao što je bio dr. Antonio Grossich. Bio je neka vrsta *performera* pa se u Rijeci kupao kao nudist. Imao je svog orla iza Guvernerove palače, često je bio na kokainu (kao i većina pilota!) i smišljao je čudne akcije kojima je razbijao *monotoniju riječkog uspjeha*. Nije bio samo čovjek akcije, već i dobro obrazovan pa je bio u stanju držati ozbiljna izlaganja o Plotinu i neoplatonizmu.

Zajedno s prijateljem Giovannijem Comissom utemeljuje *društvo slobodnih du-hova Yoga* u hotelu *Europa* 1920. godine. Cilj časopisa koji su izdavali bio je da se moralno obnove redovi legionara, unoseći ironiju i burlesku u sve o čemu su pisa-li. Pripadao je masonima i preko njih osiguravao je novčanu i lobističku podršku D'Annunziju. Saznavši da se priprema Rapalski ugovor, kojim se trebala riješiti sud-bina Rijeke, odletio je prema Rimu, s ciljem da ga pokuša osujetiti. Morao je prinudno sletjeti nedaleko grada i cijela akcija se izjalovila. Popravivši avion nadlijetao je Rim i bacao protestne ruže iznad zgrada vlade i Vatikana, što je opisao u listu *Yoga*. Bio je uhićen i osumnjičen za terorizam.

Cijela akcija inspirirala je Marinettija na poemu *Papin zrakoplov*. Akcija je utjecala i

na Guillaumea Appolinairea koji je u *Antitradiciji futurista* (Rim, 1920.) ružu vezao uz avangardu, a *govna* uz umjetnost ranijih epoha. Guido Keller poslije Rijeke odlazi u Tursku, gdje drži školu za pilote. Poslije ekonomske propasti odlazi u Berlin, gdje djeluje pri talijanskom veleposlanstvu, vezano uz zrakoplovnu problematiku. Potom prelazi u Benghazi, gdje vodi neuredan život s dosta droge. Odlazi u Južnu Ameriku, da bi se 1928. vratio u Italiju. U Rimu je planirao *Grad života* (*Città di vita*), kao grad umjetnika inspiriran Rijekom 1920. godine. Godine 1929. poginuo je u saobraćanoj nesreći u okolici Rima, a već 1933. godine izašla je njegova biografija *As srce Guido Keller*, koju je napisao Atlantico Ferrari.

No, kako su Hrvati, reagirali na D'Annunzia? Na njega se kratko osvrnuo Janko Polić Kamov u važnom ulomku iz 1909. godine:

„On je tašt i slaba karaktera kao dijete, žena i zločinac, umišljen, osjetljiv i bujan kao luđaci. Moralno je čuvstvo nadomjestio estetskim. Pošto je kandidirao kao socijalista, nazva demokraciju skvrniteljima jedine božice Ljepote. Kozmopolit po svom životu i društvu mrzi Hrvate kao čovjek klasni i nacionalist rasni napisav šovinističku tragediju *La nave*.“ (Kamov, J. P.: Članci i feljtoni / Pisma, Rijeka, 2000., str 109)

D'Annunzio – tada prvorazredna, skandalozno-razvratna, europska književna zvijezda! - tijekom jeseni 1907. prvi put je došao u Rijeku. Odsjeo je u raskošnom hotelu *Europa* na obali, kako bi prisustvovao izvođenju svoje drame *La Nave* (*Brod*), koju je recitirao Feruccio Garavaglia, vodeći talijanski glumac tog vremena. Za pretpostaviti je da je tom senzacionalnom kulturnom događaju u Gradskom kazalištu – u rangu gostovanja veličanstvene Sarah Bernard 1899.! - prisustvovala i Katarina Radošević-Kitty, jedina prava ljubav Janka Polića Kamova i bila očarana D'Annunzijevim zvučnim poetskim slikama. Ona je prevela D'Annunzijeve roman *Nevini*, koji je bio objavljen 1908. godine u Zagrebu. Sve to razljutilo je i inače gnjevnog Kamova i on je sažeo sve svoje, vrlo točne, impresije!

Vladimir Nazor, u jednom od svojih najboljih tekstova, dugom eseju *Faun i njegov mijeh*, opisao je jedan od *Komandantovih* govora na *Piazza Dante*, između Korza i mora. Mora se spomenuti da je Nazor prevodio D'Annunzija i da je točno znao sve njegove dobre i loše strane kao pisca. „Čuh ga tek onda, kad mi pođe za rukom približiti mu se toliko, da ga mogoh i dobro vidjeti. Malen, mršav, ostario čovjek s crnim monoklom u praznoj očnici. Istrošeno lice sa šiljastom bradicom. Ardijska bluza sa zvjezdicama i na rukavima. Remen oko pasa s bodežom u koricama. Alpinski šešir na glavi, čvorast štap u ruci i visoke čizme na tankim nogama. Stoji

gotovo nepomično. Ne pravi ni jedne geste.

Glas mu je jak, jasan, bistar, pun melodijoznih tonova. Riječi mu padaju polagano, gotovo tromo, iz ustiju, no ipak grade rečenice što teku glatko, sve bujnije i sve življe, da se prometnu u nešto što često sjeća na ritmičko udaranje čekića o kakvu plemenitu kovinu...

Na dnu njegova glasa razabirem sve više meketanje ostarjela fauna, čijoj se današnjoj – komandantskoj – metamorfozi gomila divi, dok ona žena, koja će večeras plesati do kasna, na toj istoj plokati, s arditima, charleston i foxtrott, upleće u klicanje *Eia, eia, alala!* svoj krik: *Bello come un Dio! Bello come un Dio! (Lijep kao bog! Lijep kao bog!)*” (*Faun i njegov mijeh, iz Eseji i članci*, Zagreb, 1942.)

Remek-djelo među novijim knjigama o D'Annunziju nesumnjivo je ona engleske kulturne povjesničarke Lucy Hughes-Hallett: *The Pike - Gabriele D'Annunzio – Poet, Seducer & Preacher of War* (London, 2013.). Sam naslov knjige *The Pike* - dakle Štuka (!) - malo je zbunjujući no objašnjenje je, relativno jednostavno. Romain Rolland, francuski pisac, Nobelovac, mirotvorac, rekao je da ga D'Annunzio podsjeća na proždrljivu i opasnu štuku, *plutajući nepokretno, čekajući na ideje*. On je samo sazeo čestu zamjerku D'Annunziju, da on, zapravo, nikad nije imao originalnih ideja, već ih je uvijek beskrupulozno preuzimao od drugih, stvarajući jedan izrazito maniristički književni svijet. Nazvati štukom pisca koji je postao (arkandeo) *Gabrijel od Navještenja*, izrazito je cinično!

Ona opisuje ulazak D'Annunzija u Rijeku:

„U rujnu 1919., Gabriele D'Annunzio - pjesnik, letač, nacionalistički demagog, ratni heroj – poduzeo je vodstvo 186 pobunjenika iz talijanske vojske. Vozeći se u svijetlo crvenom *Fiatu*, tako punom cvijeća da ga je jedan promatrač zamijenio za mrtvačka kola (D'Annunzio je obožavao cvijeće), poveo ih je u marš na lučki grad Rijeku u Hrvatskoj, dio propale Austro-Ugarske oko čijeg su komadanja pobjednički saveznički vođe pregovarali u Parizu...

U trenutku kad je ušao u Rijeku slijedilo ga je dvije tisuće ljudi. Bio je dočekan od oduševljene mase koja je, iščekujući ga, bila budna cijelu noć. Jedan časnik, koji je prolazio glavnim trgom u ranim jutarnjim satima, vidio je masu žena u večernjim haljinama s pištoljima, što je slika koja dobro sažima duh mjesta – istovremeno nadrealna zabava i bojište – tijekom petnaest mjeseci koliko je D'Annunzio držao Rijeku kao *Duce* i diktator, usprkos svim savezničkim snagama.“ (str. 3-4)

Knjiga je oblikovana kao morbidni suvenir iz riječkog *fašističkog Disneylanda*. Prekrasno je napisana, s fantastičnim uvidom u zastrašujuće obiman opus D'Annunzia, te beskrajnu talijansku literaturu o njemu, bez zaista novih detalja, no s futurističkim, brzim slikama, punim žestine i ludosti. Poglavlja nose ogoljena imena: ...*Obožavanje, Slava, Mladost, Plemstvo, Ljepota, Elitizam, Mučeništvo, More, Dekadencija, Krv, Slava, Nadčovjek, Drama, Brzina, Plaćenici, Clausura*... Sve je sažeto, puno slikovitih anegdota i mučnih dvojbi. Vječiti problem svih autora koji pišu o D'Annunziju je što s pozicije njegovih kritičara postaju, barem dijelom, sljedbenici njegovog djela. Teško je čitati njegovo umiranje u ljepoti (koliko god bilo šuplje!), a ne biti zaveden ljepotom njegovog talijanskog jezika. Iako, on je ipak bio samo štuka (*the Pike*) - žderač tuđih ideja.

Lucy Hughes-Hallett pripadnica je engleske elite i to naročito njenog umjetničkog djela. Bogati brat Thomas, investicijski bankar, postao je *Sir* 2012. zbog svog humanitarnog rada. On je bitno skratio njen rukopis, što si je mogao dopustiti kao povjesničar koji je diplomirao na Oxfordu! Ona je, između ostalog, članica i Kraljevskog književnog društva, utemeljenog 1820., koje ima oko 500 članova (manje od Društva hrvatskih književnika!) i bira tek 14 novih godišnje. Svoj ugled izborila je s nekoliko obimnih knjiga (tu se mora spomenuti i *Kleopatra - Povijesti, snovi i iskrivljenja*, New York, 1990., za koji je dobila *Fawcett Prize* i *Emily Toth Award*), ali i brojnim osvrtima u nizu uglednih časopisa.

Ne smije se zaboraviti ni da joj muž, Daniel Franklin, pripada svijetu izdavaštva. Kao šef ugledne izdavačke kuće *Johnatan Cape*, radio je jedan od najboljih poslova u izdavaštvu Velike Britanije, objavljujući knjige autora poput Josepha Hellera, Gabriela Garcíe Márqueza, Doris Lessing, Brucea Chatwina i Toma Wolfea. Može se spomenuti i da je direktno zaslužan i za romane poput *Kad jaganjci utihnu* Thomasa Harrisa ili *Okajanje* Iana McEwana. Zanimljivo je da je 2013., kad je Lucy Hughes Hallett dobila *Samuel Johnson Prize*, on imao, kao izdavač, dvije knjige u najužem izboru! No, da se vratimo ženi.

Lucy Hughes-Hallett dobila je za svoju maestralnu knjigu tri najveće nagrade za nefikcionalno djelo u Velikoj Britaniji: *Samuel Johnson Prize*, *Duff Cooper Prize* i *Costa Biography Award*! Lucy Hughes-Hallett upoznao sam prije petnaestak godina, dok je radila na prvoj verziji biografije D'Annunzija za svoju knjigu *Heroji* (London, 2004.), gdje je on bio samo uzgredno poglavlje. Kao sitna, neupadljiva žena, tiha i povučena, nije na mene ostavila neki naročiti utisak. Naime, većina onih koji se bave D'Annunziom imaju u sebi nešto od njegove dramatične pompoznosti - a ona

se držala vrlo rezervirano i oprezno.

Drugi put je došla u Rijeku prije sedam-osam godina i tada smo znatno ozbiljnije razgovarali, jer je bila fokusiranija na D'Annunzija kao tvorca prve fašističke države u povijesti - riječke *Talijanske uprave Kvarnera*. Sretali smo se u Arhivu, kod Mladena Urema, hodali smo kroz riječku Guvernerovu palaču, u kojoj je talijanski *Pjesnik / Komandant* prvi postvario sve prave užase krvavog XX. stoljeća i kroz grad, a ja sam joj pokušavao pojasniti razlike između *imperijalne Rijeke* - koja je u vrijeme Austro-Ugarske, bila podjednake veličine poput Zagreba ili Beograda, odnosno veća od Zadra, Šibenika, Splita i Dubrovnika zajedno! - i današnjeg nevažnog, provincijskog gradića.

Odužila mi se kratkom zahvalom u *The Pike*: „Posebno sam zahvalna Mladenu Uremu čija pomoć u arhivima je učinila moju posjetu Rijeci tako plodonosnom, a koji me je i upoznao s Igorom Žicom. Njih dvojica omogućili su mi da budem prva među D'Annunzijevim biografima koji je detaljno opisao D'Annunziju u Rijeku, što uključuje hrvatski pogled na tu epizodu.“

Glavno D'Annunzijevo umjetničko djelo je *Riječka država*, taj spomenik ludilo XX. stoljeća, koji do danas nije izgubio svoju očaravajuću ljepotu. Radeći u samom *srcu tame*, u *njegovoj* Guvernerovoj palači, u kojoj je tek rođeni fašizam prvi put zaplakao, možda samo ja zaista mogu shvatiti svu besmislenost njegovog projekta. Krv se cijedi niz mramor, dok baklje osvjetljavaju prostrani atrij... D'Annunzijevo: *Eia, eia, alala!* prethodi Hitlerovom pokliču: *Sieg Heil!* Ne smijemo zaboraviti da je, tada novinar, Benito Mussolini doletio u Rijeku 7. listopada 1919. kako bi pregovarao s D'Annunziom u Guvernerovoj palači, da bi, dva dana kasnije, 9. listopada 1919., na Prvom kongresu fašista u Firenzi, dao punu podršku i D'Annunziju i Rijeci!

Od ljudi za koje znam da rade na knjizi o D'Annunziju i Rijeci, mogu spomenuti H. D. S. Greenwaya, elitnog američkog novinara iz Bostona, (diplomirao na Oxfordu), dopisnika iz stotinjak država svijeta, kojeg sam vodio po Rijeci 2018., a koji, u osamdeset i trećoj godini radi na knjizi o nekim vanjskopolitičkim dilemama predsjednika Woodrowa Wilsona (1856.-1924.), čovjeka koji je svojim nepokolebljivim tezama o samoodređenju naroda, poslije Prvog svjetskog rata doveo do urušavanja Austro-Ugarske i nastanka čitavog niza novih zemalja, uključujući i Kraljevinu Jugoslaviju, a nakon Drugog svjetskog rata njegove teze su dovele do urušavanja kolonijalnih carstava i nastanka čitavog niza novih nezavisnih zemalja. Također je Wilson začetnik ideje *Lige naroda*, danas *Ujedinjenih naroda*, a ono što je zanimlji-

vo Gabriele D'Annunzio, koji je u Rijeci uspostavio svoju državicu 1919.-1920., začetnik je *Anti-Lige naroda*, duhovnog temelja *Pokreta nesvrstanih*.

Američki predsjednik Woodrow Wilson, na mirovnim pregovorima u Parizu poslije Prvog svjetskog rata, predlagao da riječka Guvernerova palača bude sjedište buduće *Lige naroda* (vidi knjigu ugledne povjesničarke Margaret MacMillan: *Paris 1919. - Six Months that changed the World*, 2003.; predgovor Richard Holbrooke!), što je predlagao 1944. i grof Carlo Sforza, vrlo rano veliki protivnik D'Annunzija. No svi znamo da je neuspješna Liga naroda zaživjela u Ženevi, a da su Ujedinjeni narodi i danas u New Yorku.

Po zamisli g. Greenwaya, trećina njegove knjige trebala bi se baviti Gabriele D'Annunziom i njegovom riječkom *Talijanskom upravom Kvarnera*. On se u stjecanju općeg utiska o *Pjesniku / Komandantu* oslanjao dosta na knjigu Johna Woodhousa *Gabriele D'Annunzio - Prkosni arkanđeo (Defiant Archangel*, London, 1998.), pa mi ju je i poklonio, no meni se knjiga tog talijaniste s Oxforda nije naročito dopala.

Što se tiče slikovnog materijala uredno je složena knjiga Mimma Franzinellija i Paola Cavassinija *Rijeka - Posljednji poduhvat D'Annunzija (Fiume - L'ultima impresa di D'Annunzio*, Milano, 2009.), pa se može listati poput obiteljskog albuma.

U povodu stotinu godina od ulaska Gabriela D'Annunzija u Rijeku, došlo je do postavljanja neuglednog, kičastog, zlatnog spomenika u Trstu na Trgu Burze, otvaranja jedne izložbe u Trstu i dvije u Rijeci - u Državnom arhivu i u Pomorskom i povijesnom muzeju Hrvatskog primorja. O D'Annunziju postoji beskrajna bibliografija knjiga i članaka na talijanskom jeziku, no na neke knjige, autore i opažaje skrenuo sam pažnju, jer preispituju i aktualiziraju, iz različitih kutova jedan vrlo opasan mit o *estetiziranom fašizmu Pjesnika / Komandanta*.

Igor Žic

Some books, authors and observations on the problem of Gabriele D'Annunzio in Rijeka

SUMMARY

Gabriele D'Annunzio - poet, soldier and politician - made of the city of Rijeka (Fiume) 1919.-1920. a worldwide problem by founding the *Italian Regency of Carnaro* (*Reggenza italiana del Carnaro*), the first fascist state in history. As his political project far surpassed his literary legacy, most books and articles on the *Poet / Commander* deal with the events in Rijeka and its impact on Italian fascism but also on contemporary politics. In addition to an endless array of Italian authors, D'Annunzio has been dealt with by authors from other countries. Thus, the Swedes Magnus Bårtås and Fredrik Ekman published the book *Herald - Gabriele D'Annunzio and the beginnings of fascism* (*Bebådaren. Gabriele D'Annunzio och fascismens födelse*, 2017.); the American jew Michael A. Ledeen has published in several editions *The First Duce - D'Annunzio at Fiume*, 1975., 1978., 2001., 2016.); Edoardo Susmel from Rijeka published *The March of Ronchi* (*La Marcia di Ronchi*, 1929., 1941.); the englishwoman Lucy Hughes-Hallett published an essayistic master piece *The Pike - Gabriele D'Annunzio - Poet, Seducer & Preacher of War*, 2013., 2014.) and Claudia Salaris, an art historian, is the author of *At the party of the revolution - Artists and Persons of free spirit with D'Annunzio in Rijeka* (*Alla festa della rivoluzione - Artisti e libertari con D'Annunzio a Fiume*, 2002., 2008., cro. 2011.). Croatian writers Vladimir Nazor and Janko Polić Kamov have also left interesting texts about D'Annunzio. Regarding graphic material, Mimmo Franzinelli and Paolo Cavassini's book *Rijeka - The Last Venture of D'Annunzio* (*Fiume - L'ultima impresa di D'Annunzio*, Milan, 2009.) is a neatly composed book. Of the people who are working on a book on D'Annunzio and Rijeka, it can be mentioned H. D. S. Greenway, a top American political journalist from Boston.

Igor Žic

Alcuni libri, autori e osservazioni sul problema di Gabriele D'Annunzio a Fiume

RIASSUNTO

Gabriele D'Annunzio - poeta, soldato e politico - ha creato della città di Fiume (Rijeka) 1919.-1920. un problema in tutto il mondo fondando la *Reggenza italiana del Carnaro*, il primo stato fascista nella storia. Dato che il suo progetto politico ha superato di gran lunga la sua eredità letteraria, la maggior parte dei libri e degli articoli sul *Poeta / Comandante* si occupano degli eventi a Fiume e della sua influenza sul fascismo italiano ma anche sulla politica contemporanea. Oltre a una serie infinita di autori italiani, D'Annunzio è stato trattato anche da autori da altri paesi. Così, gli svedesi Magnus Bårtås e Fredrik Ekman hanno pubblicato il libro *Messaggero - Gabriele D'Annunzio e gli inizi del fascismo (Bebådaren. Gabriele D'Annunzio och fascismens födelse, 2017.)*; l'ebreo americano Michael A. Ledeen ha pubblicato in diverse edizioni *Il Primo Duce - D'Annunzio a Fiume (The First Duce - D'Annunzio at Fiume, 1975., 1978., 2001., 2016.)*; il fiumano Edoardo Susmel pubblicò *La Marcia di Ronchi, 1929., 1941.)*; l'inglese Lucy Hughes-Hallett ha pubblicato il capolavoro saggistico *The Pike - Gabriele D'Annunzio - Poeta, seduttore e predicatore di guerra (The Pike - Gabriele D'Annunzio- Poet, Seducer & Preacher of War, 2013., 2014.)*, mentre la storica d' arte Claudia Salaris è l' autrice di *Alla festa della rivoluzione - Artisti e libertari con D'Annunzio a Fiume, 2002., 2008., cro. 2011.)*. Anche gli scrittori croati Vladimir Nazor e Janko Polić Kamov hanno lasciato dei testi interessanti su D'Annunzio. Per quanto riguarda il materiale grafico, il libro di Mimmo Franzinelli e Paolo Cavassini *Fiume - L' ultima impresa di D'Annunzio, Milano, 2009.)* è un libro ben composto. Riguardo alle persone che stanno lavorando al libro su D'Annunzio e Fiume, si può menzionare H. D. S. Greenway, un giornalista politico americano di alto livello da Boston.